

УДК 821.161.2-92:070(477.51)"1985/1990"
DOI 10.31654/2520-6966-2024-25F-111-284-290

Кармазін С. С.

аспірант факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
orcid:0000-0002-8860-035
karmazin271@gmail.com

Зображення соціально-економічних та культурних змін на Чернігівщині в публіцистиці періодичних видань краю (1985–1990)

У статті досліджено специфіку висвітлення соціально-економічних та культурних трансформацій на Чернігівщині періоду перебудови (1985–1990) у регіональній пресі. На основі аналізу публікацій провідних обласних газет «Деснянська правда», «Комсомольський гарт», «Червоний прапор» та районних видань розкрито основні тематичні напрями відображення суспільних змін, особливості їх журналістського осмислення та вплив на формування громадської думки.

Дослідження показало, що регіональна преса Чернігівщини стала важливим майданчиком для публічного обговорення загальних проблем та артикуляції суспільних настроїв. На шпальтах видань знайшли відображення болючі питання реформування колгоспно-радгоспної системи, роздержавлення власності, лібералізації цін, розвитку приватного підприємництва. Водночас публікації торкалися проблем занепаду промислових підприємств, зростання безробіття, погіршення соціального забезпечення. Окремий пласт матеріалів був присвячений процесам національно-культурного відродження, демократизації суспільного життя та становлення незалежних громадських організацій.

Ключові слова: Чернігівщина, періодика, перебудова, соціально-економічні зміни, культурні процеси, регіональна преса, «Деснянська правда», «Комсомольський гарт», «Червоний прапор».

Вступ. Період перебудови (1985–1990) став часом фундаментальних трансформацій у всіх сферах життя українського суспільства. Регіональна преса відіграла ключову роль у висвітленні та осмисленні цих змін, будучи не лише інформаційним джерелом, але й активним учасником суспільних процесів. Особливий інтерес становить дослідження специфіки відображення соціально-економічних та культурних трансформацій у публіцистиці Чернігівщини як важливого історичному джерелі.

Методологія. Дослідження базується на принципах історизму, об'єктивності та системності. Використано методи: контент-аналізу

публікацій регіональних видань; порівняльно-історичний для виявлення еволюції підходів до висвітлення подій; проблемно-хронологічний для структурування матеріалу.

Джерельну базу склали публікації газет: «Деснянська правда» (1985–1990) «Комсомольський гарт» («Гарт») (1985–1990), «Червоний прапор» (1985–1990).

Результати дослідження. Період перебудови, ініційований Михайлом Горбачовим, мав далекосяжні наслідки для всього радянського простору, в тому числі й для України. Зміни торкнулися практично усіх сфер життя суспільства – від економіки до культури та громадянських свобод. Політика гласності та демократизації, курс на реформування радянської системи відкрили нові можливості для вільного вираження думок, критики влади та висвітлення нагальних проблем.

У цьому контексті регіональна преса відіграла ключову роль, ставши платформою для обговорення актуальних питань та артикуляції суспільних настроїв. Так, обласна газета Чернігівщини «Деснянська правда» в цей час перебудови часто стикалася з деякими чиновниками обкому партії. Саме тоді газету очолив В.П. Борисенко, чуйна людина і знаючий працівник, який зміг реалізувати задумані проекти за нових умов, хоча доводилося стикатися з складним партійними керівниками. Працівник газети цього часу О. Каранда згадував про роботу в редакції цього часу і зіткнення працівників з обласними партійними чиновниками, зокрема з одним з них, який «аж надто оволодів «комерційним хистом» ... Якщо тільки згадати те справді-таки нервове виснаження, то перемогу тоді одержав тоді одержав здоровий глузд, мужність і витримка. От і «вижили» завдяки цьому і обласна і районні газети. Хто зна, як би склалася їхня та й доля журналістських колективів, якби не редактор «Деснянки» зі своєю наполегливістю та безкомпромисною оцінкою назрілої проблеми. Вирішенню її активно сприяла й обласна журналістська організація, яку тривалий час очолював В.П. Борисенко» [13]. Активно долучилися до процесу висвітлення та аналізу соціально-економічних і культурних трансформацій, що відбувалися в регіоні, крім «Деснянської правди», й «Комсомольський гарт» та «Червоний прапор».

На сторінках цих видань знайшли відображення болісні проблеми реформування колгоспно-радгоспної системи, роздержавлення власності, лібералізації цін, розвитку приватного підприємництва. Публікації торкалися також занепаду промислових підприємств, зростання безробіття, погіршення соціального забезпечення населення. Водночас регіональна преса висвітлювала процеси національно-

культурного відродження, демократизації суспільного життя, становлення незалежних громадських організацій.

Редактор «Гарту» С.І. Оліферовський зазначав: «Преса почала приділяти більше уваги реальним проблемам, а не пропагандистським матеріалам. Журналісти відмовлялися від сухої, казенної мови, намагалися писати яскраво, образно, дохідливо». Дійсно, публікації ставали все більш критичними та проблемно-аналітичними [2].

Аналіз публіцистики періодичних видань регіону, як-от «Деснянська правда», «Комсомольський гарт» та «Червоний прапор», засвідчив еволюцію у відображенні економічних трансформацій. На початку перебудови в публікаціях переважали матеріали про виконання планових показників. Наприклад, у статті Ясинської А., «Ініціативі – простір» у «Червоному прапорі» зазначалося: «Кооператив навіть уклав договори на виготовлення знаків з кількома підприємствами обласного центру всього на 5700 крб» [12, с. 2]. Автор також наголошувала на перспективності кооперативної форми господарювання: «За кооперативами майбутнє. Вони здатні швидко реагувати на потреби ринку, маневрувати ресурсами, вирішувати проблему дефіциту» [12, с. 2]. Водночас не оминав увагою і труднощі, з якими стикалися кооператори: «Чимало перешкод виникає на шляху кооперативного руху. Це і бюрократизм чиновників, і упереджене ставлення скептиків, і недосконалість законодавчої бази» [12, с. 2].

Проте з часом публікації ставали все більш критичними. Зокрема, стаття Дудинської Л., Даниленко І. «Де втрачається пальне?» у «Червоному прапорі» порушувала питання ефективності використання ресурсів [4, с. 3]. Автори публікації зазначали: «Несвоєчасний ремонт техніки, завищені норми витрат, недбалість у зберіганні та використанні – основні причини втрат пального» [4, с. 3]. Це свідчило про зростання критичного осмислення економічних проблем у пресі.

Окрему увагу регіональна преса приділяла висвітленню екологічних проблем. «Деснянська правда» однією з перших почала публікувати матеріали про наслідки Чорнобильської катастрофи для Чернігівщини [10]. Газета не лише інформувала читачів про радіаційну ситуацію в регіоні та заходи з ліквідації наслідків аварії, а й порушувала питання соціального захисту постраждалих. Зокрема, в публікації В. Савченка «Чорнобиль: біль і тривога» зазначалося: «Люди, які зазнали впливу радіації, потребують не лише медичної допомоги, а й соціальної підтримки. Необхідно забезпечити їх чистими продуктами харчування, якісним медичним обслуговуванням, санаторно-курортним лікуванням» [10, с. 2].

Крім того, «Деснянська правда» започаткувала дискусію щодо екологічних наслідків меліорації, публікуючи матеріали про її вплив на стан водойм та ґрунтів області [10]. Як зазначалося, зокрема, в одній зі статей Белоусова В. «Місто енергетиків»: «після катастрофи на ЧАЕС екологічна ситуація в області значно погіршилася. Необхідно терміново вживати заходів для захисту здоров'я людей та довкілля» [10, с. 2]. Автор публікації, з одного боку, пропонував конкретні кроки для мінімізації шкідливого впливу радіації (деактивація забруднених територій, контроль за якістю харчових продуктів тощо), а з іншого - порушували більш глобальні питання перегляду підходів до охорони навколишнього середовища. Як зауважував один із дописувачів, Краслянський А., «Чорнобиль став трагічним уроком для всього людства. Настав час кардинально змінювати ставлення до природи, впроваджувати безпечні та екологічно чисті технології» [10, с. 3].

В «Червоному прапорі» також виходили статті на екологічну тематику, як-от стаття Артинюк Л.З. «За чистоту рідної землі» [6]. Автор публікації наголошував на необхідності дбайливого ставлення до природи, впровадження безвідходних технологій на виробництві. І завершення думки констатував тезою: «Турбота про екологію - це не данина моді, а життєва необхідність...» [6].

Варто окреслити увагу і на культурному аспекті дослідження, адже публікації того часу також демонстрували зростаючий інтерес до культурної спадщини регіону. Мистецтвознавець С. Ключник у статті «Очима художника і глядача», надрукованої в обласній газеті «Деснянська правда» від 17 січня 1971 року, зазначав: «У порівнянні з минулими виставками... зараз переважають закінчені полотна. В них більше узагальнення, настрою, емоційності» [7, с. 2]. Стаття супроводжувалася репродукціями картин чернігівських художників, що дозволяло читачам краще зрозуміти особливості місцевого живопису.

Загалом, аналіз публіцистики регіональних ЗМІ засвідчив трансформацію від партійно-пропагандистського до більш об'єктивного та критичного висвітлення процесів на Чернігівщині в період перебудови. Преса почала приділяти більше уваги реальним соціально-економічним та екологічним проблемам, активніше висвітлювати культурне життя. Це сприяло кращому розумінню суспільних змін і формуванню громадської думки на місцевому рівні.

Висновки. Дослідження окремих прикладів публіцистики періодичних видань Чернігівщини періоду перебудови, а вона не обмежу-

валася наведеними прикладами, дозволило виявити важливі трансформації в регіональному медіапросторі цієї доби. Виходячи з цього, можна сформулювати характерні особливості тематики публіцистичних творів, які з'явилися у цей час.

По-перше, спостерігалася виразна еволюція редакційної політики місцевих газет від партійно-пропагандистської до більш об'єктивної та критичної. Якщо на початку перебудови преса здебільшого зосереджувалася на висвітленні виробничих успіхів та виконанні планових показників, то згодом публікації набували все більш проблемного характеру. Журналісти почали порушувати гострі питання соціально-економічного та екологічного розвитку краю, не оминаючи увагою недоліки та труднощі.

По-друге, відбулося суттєве розширення тематичного діапазону регіональної преси. На шпальтах газет з'явилися матеріали, присвячені раніше табуйованим темам, як-от наслідки Чорно-бильської катастрофи, проблеми забезпечення населення товарами першої необхідності, критичний стан місцевої інфраструктури тощо. Публіцистика періоду перебудови сміливо підіймала найактуальніші та найбільючіші питання суспільного життя.

По-третє, змінилася стилістика журналістських матеріалів. На зміну сухим формально-звітним публікаціям прийшли проблемно-аналітичні статті. Автори не лише інформували читачів про ті чи інші події та явища, а й намагалися осмислити їхні причини, запропонувати можливі шляхи вирішення нагальних проблем. Преса поступово перетворювалася на платформу для серйозної суспільної дискусії.

По-четверте, регіональні ЗМІ почали приділяти більше уваги висвітленню місцевої специфіки перебудовних процесів. Публікації демонстрували зростаючий інтерес до економічних, соціальних, екологічних, культурно-мистецьких аспектів життя Чернігівщини. Це сприяло формуванню у читачів цілісного уявлення про особливості трансформаційних процесів на рівні свого краю.

По-п'яте, періодичні видання регіону поступово перетворювалися на важливий інструмент формування громадської думки. Порушуючи актуальні проблеми, преса спонукала населення до роздумів та дискусій, впливала на суспільні настрої та очікування. Зростала роль журналістики як «четвертої влади», здатної привертати увагу до нагальних питань та стимулювати суспільні зміни.

Таким чином, публіцистика Чернігівщини доби перебудови стала своєрідним дзеркалом глибинних трансформацій, що відбувалися в регіоні та країні загалом. Аналіз місцевої преси дозволяє краще

зрозуміти специфіку суспільно-політичних, економічних та культурних процесів того періоду, роль ЗМІ у формуванні громадської думки.

Література

1. Артинюк Л. За чистоту рідної мови. *Червоний прапор*. 1988. 7 жовтня. С. 3.
2. Гарт / С. І. Оліферовський. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-28791>
3. Деснянська правда. 1951. 31 січня.
4. Дудинська Л., Даниленко І. Де втрачається пальне? *Червоний прапор*. 1986. 29 березня. С. 3.
5. Е-архів газети "Червоний прапор". *Рівненський обласний краєзнавчий музей*. URL: <https://prapor.lib.rv.ua/numbers>
6. Історична довідка: "Червоний прапор" (газета 1939–1990 рр.). *Рівненська обласна бібліотека*. URL: <https://prapor.lib.rv.ua/information>
7. Ключник С. Очима художника і глядача. *Деснянська правда*. 1971. 17 січня.
8. Ключник С. Слід вічності / Літературна редакція П. Дідовича. Чернігів: Десна Поліграф, 2013. 296 с. URL: https://libkor.com.ua/php/fulltext_files/emec_001-296_cvet_coriya.pdf
9. Маленький елемент великої інфраструктури: залізничний вокзал Чернігова. Історія, руйнування, відновлення. *Суспільне Чернігів*. URL: <https://suspilne.media/chernihiv/533259-malenkij-element-velikoi-infrastrukturizalicznij-vokzal-cernigova-istoria-rujnuvanna-vidnovlenna/>
10. Чернігівщина: енциклопедичний довідник / за ред. А. В. Кудрицького. Київ: "Українська Радянська Енциклопедія" імені М. П. Бажана, 1990. 1005 с.
11. Чура В. І. Останній комуністичний експеримент. *Червоний прапор*. 1988. 29 березня. С. 2.
12. Ясинська А. Ініціативи – простір. *Червоний прапор*. 1988. 20 березня. С. 2.
13. Журналісти Чернігівщини. Слово про наших колег. Чернігів, 1996. С. 105.

References

1. Artinyuk, L. (1988, October 7). Za chystotu ridnoyi movy [For the purity of native language]. *Chervonyi prapor*, p. 3.
2. Kudrytskyi, A. V. (Ed.) (1990). *Chernihivshchyna: entsyklopedychnyi dovidnyk* [Chernihiv region: encyclopedic reference book]. Kyiv: Ukrainian Soviet Encyclopedia.
3. Chura, V. I. (1988, March 29). *Ostannii komunistychnyi eksperyment* [The last communist experiment]. *Chervonyi prapor*, p. 2.
4. Desnianska pravda. (1951, January 31).
5. Dudynska, L., & Danylenko, I. (1986, March 29). *De vtrachayetsia palne?* [Where is fuel lost?]. *Chervonyi prapor*, p. 3.

6. E-archive of "Chervonyi prapor" newspaper. (n.d.). Rivne Regional Museum of Local History. Retrieved from <https://prapor.lib.rv.ua/numbers>
7. Historical reference: "Chervonyi prapor" (newspaper 1939-1990). (n.d.). Rivne Regional Library. Retrieved from <https://prapor.lib.rv.ua/information>
8. Kliuchnyk, S. (1971, January 17). Ochyma khudozhnyka i hliadacha [Through the eyes of artist and viewer]. *Desnianska pravda*.
9. Kliuchnyk, S. (2013). Slid vichnosti [Trace of eternity]. (P. Didovych, Ed.). Chernihiv: Desna Polihraf. Retrieved from https://libkor.com.ua/php/fulltext_files/emec_001-296_cvet_copiya.pdf
10. Oliferovskiy, S. I. (2006). Hart. In *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-28791>
11. Railway station of Chernihiv. History, destruction, restoration. (n.d.). *Suspilne Chernihiv*. Retrieved from <https://suspilne.media/chernihiv/533259-malenkij-element-velikoi-infrastrukturi-zaliznicnij-vokzal-cernigova-istoria-rujnuvanna-vidnovlenna/>
12. Yasynska, A. (1988, March 20). Initsiatyvi - prostir [Space for initiative]. *Chervonyi prapor*, p. 2.
13. *Zhurnalisty Chernihivshchyny. Slovo pro nashykh koleh* [Journalists of Chernihiv region. The Word about Our Colleagues]. (1996). Chernihiv. P. 105.

Karmazin S. S.

postgraduate student of the Department of Philology, History and Political and Juridical Sciences of Nizhyn Mykola Gogol State University
karmazin271@gmail.com

Depicting of Social and Cultural Changes in Chernihiv Region in the Local Periodical Media (1985–1990)

The article examines the specifics of coverage of socio-economic and cultural transformations in Chernihiv region during the perestroika period (1985-1990) in the regional press. Based on the analysis of publications of leading regional newspapers «Desnianska Pravda», «Komsomolskyi Hart», «Chervonyi Prapor» and district editions, the main thematic areas of social changes representation, features of their journalistic comprehension and influence on public opinion formation are revealed.

The study showed that the regional press of Chernihiv region became an important platform for public discussion of pressing problems and articulation of public sentiments. The pages of these publications reflected the painful issues of reforming the collective and state farm system, denationalization of property, price liberalization, and the development of private entrepreneurship. At the same time, publications addressed the problems of industrial decline, rising unemployment, and deterioration of social security. A separate layer of materials was dedicated to the processes of national-cultural revival, democratization of public life, and the formation of independent civic organizations.

Keywords: Chernihiv region, periodicals, perestroika, socio-economic changes, cultural processes, regional press, "Desnianska Pravda", "Komsomolskyi Hart", "Chervonyi Prapor".